

Ключевые слова: правовая политика, законотворческая деятельность, законодательство.

Lopushanskiy A. A. The constituents of improvement of legaslation activity: the separate aspects. In the article the separate aspects of organizational and skilled constituents of improvement of legaslation activity in Ukraine are exposed.

Keywords: legal policy, legislation activity, legislation.

Луцький Р. П.
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького

СУТНІСТЬ СУЧАСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ: ПОЗИТИВНИЙ ПІДХІД

Актуальною проблемою в галузі юриспруденції є визначення сутності та змісту такої категорії як праворозуміння. Це питання потребує подальшого розвитку і вдосконалення. Дана проблема відіграє значну роль і викликає великий інтерес в сучасному суспільстві.

Ключові слова: суспільство, держава, позитивізм, позитивне право, природне право.

Проблемі розуміння права завжди приділялось багато уваги. Спроби дати змістовну відповідь на запитання “що таке право?” прослідковуються із глибокої давнини й не припиняються й досі.

Право – це надзвичайно складне соціальне явище, оскільки воно відображає складні економічні, політичні та соціальні відносини. Протягом усієї історії розвитку юридичної науки різні мислителі прагнули з’ясувати, що являє собою право, яка його природа та суть.

Поняття права – найважливіший компонент правознавства. Від вірного розкриття його сутності залежать правильна постановка наукових досліджень та загальна орієнтація юридичної практики. Сутність права – це не застигла категорія, а поняття, що розвивається в якому відображаються історичні традиції та суспільна ситуація конкретної епохи.

Саме ці положення визначають актуальність піднятої проблематики.

Методологічною основою статті стали праці С. С. Алексєєва, В. Д. Бабкіна, В. А. Бачиніна, В. С. Журавського, М. В. Костицького, В. С. Нерсєсянца, Н. М. Оніщенко, М. І. Панова, О. Л. Копиленка, Н. М. Пархоменко, С. С. Сливки, Л. Л. Фуллера, Р. О. Халфіна, Ю. С. Шемшущенка, які сприяють осмисленню поточних процесів в теорії права та мають важливе значення для подальшого їх дослідження.

Виходячи уже з тих фундаментальних основ, які вони заклали, вважаю за доцільне провадити власні дослідження визначеної проблематики.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою написання даної статті є аналіз визначальної концепції розуміння сутності права, якою являється нормативістська концепція праворозуміння (її ще називають позитивістською) та з’ясування причин які проджують таке багатоманіття розумінь сутності й соціальної природи права.

Проблематика поняття права та праворозуміння тісно пов'язані, оскільки без розумової діяльності з дослідження походження права, його сутності, змісту та форм неможливо дати визначення поняття права, а отже, проаналізувати його буття у світі (дію та дієвість) серед інших регуляторів соціального життя людей. “Термін “праворозуміння”, – пише в зв'язку з цим А. Міцкевич, – охоплює не тільки саме поняття права і, тим більше, його визначення. Воно включає в себе низку інших загальнотеоретичних категорій та понять, які охоплюють всю систему правових явищ, а також філософських та соціологічних категорій, які відбивають зв'язки права та інших соціальних явищ. Але все ж таки пошуки праворозуміння закономірно стосуються самого поняття права як єдиного специфічного явища та його визначення” [4, с. 11].

У науковій літературі виділяють такі основні традиційні теорії праворозуміння, як: природно-правова, юридичного позитивізму, соціологічна [3, с. 210].

Розглянемо детальніше нормативіську концепцію праворозуміння, яка ще називається теорією юридичного позитивізму. Саме вона являється відомим антиподом природно-правового підходу щодо розуміння змісту та особливостей права. Її прихильники вбачали в цій концепції єдину можливу форму існування права, яка відповідає сутності цього явища, а саме: право як сукупність правових норм, встановлених державою.

Історично поняття позитивне право та теорія юридичного позитивізму склалися завдяки школі природного права, згідно концепцій якого право кожної країни, що діє, змінюється на основі волі законодавця у взаємозв'язку із змінами в житті суспільства, які протиставлялися природному праву – загальному для всіх народів, вічному і незмінному, що визначалося самою природою людини. Говорячи про термін “позитивне право” доцільно зауважити, що він застосовується в юридичному розумінні для характеристики правових норм, що діють, і тільки ним відмежовуються положення права, що мають юридичну силу від тих, які скасовані або фактично втратили силу, а також від уявлень про норми, ще не прийняті, але бажані в майбутньому (проектів законів, пропозицій, вимог, правових ідей). У цьому сенсі для характеристики позитивного права інколи використовують римську термінологію “De lege lata” (по закону, що діє), якщо ж дане питання правом, що діє не вирішене, але його рішення бажане – вживають вираз “de lege ferenda” (по майбутньому, передбачуваному закону).

Повертаючись до реалій сьогодення під позитивним правом слід розуміти штучне право, що виходить від держави і суспільства та виражається в писаних правових нормах. Формою виразу позитивного права є цілий ряд нормативно-правових документів: закони, судові прецеденти, акти виконавчої влади.

“Позитивне право” як система норм, що містять права та обов'язки, офіційно закріплені державою, начебто протиставляється “природному праву”, яке має глибший, обґрунтованіший норматив поведінки, джерелом якого є сама природа людини. Більше того, позитивне право повинно відповідати вимогам природного, приводитись у відповідність з ним.

Сам же термін “позитивне право” означає, по-перше, що це норми (правила), встановлені або санкціоновані певним зовнішнім авторитетом і які виконуються під

впливом конкретного зовнішнього впливу, а не з власної волі чи з моральної свідомості конкретної особи. По-друге, позитивізм права полягає у тому, що його норми реально діють і впливають на поведінку людей, тобто вони здійснюють певний позитивний вплив.

Отже, характеризуючи цю концепцію з точки зору позитивного права, яке являється її фундаментальною основою в правовій площині виводить на перший план все “належне” і визначала тільки “суще”. Таким чином, як вважав І. Бентам, один із засновників цього напрямку в науці, що набув назви “утилітаризм”, “ідея природного права є помилкою, оскільки корисність впливає не з раціонального, а з емпіричного” [1, с. 80-81]. Емпіричним же виступає будь-яке державне волевиявлення, яке має відповідну юридичну форму.

Таким чином, будь-який вид свавілля міг визнаватися правом, головне, щоб він виходив від держави і набував юридичної форми. Цей випадок крайнього редукаціонізму утилітарної концепції І. Бентама набув розвитку в “чистому вченні про право” Г. Кельзена. Так, у зв’язку з цим останній зазначав, що вчення про право має назву “чистого”, оскільки воно займається тільки самим правом і очищує його від усього того, що не є правом у розумінні цього слова. Чисте вчення про право намагається дати відповідь на запитання, що є право і яким воно є, але не на запитання, яким воно повинно бути чи створюватись” [8, с. 51-52].

Це небезпечна форма праворозуміння. І тут можна погодитися з думкою В. Нерсисянца, що Кельзенівське “очищення” права як форми (форми нормологічного належного) від змісту поєднується необхідним чином з допущенням (і визнанням) будь-якого свавілля як права [5, с. 398].

Юридичний позитивізм має своє коріння в глибокій давнині. Ще за часів Стародавнього Китаю (VI–III ст. до н. е.) існувала школа так званого легізму, яка доводила, що головним засобом управління в країні є закон, який не повинен поєднуватися з мораллю. У зв’язку з цим очевидно є етична неузгодженість такої інтерпретації закону з сучасним розумінням щодо ролі права в суспільстві. А тому озвучена останнім часом у науковій літературі позиція деяких авторів щодо неминучості співіснування “природного” та “легістського” праворозуміння [6, с. 65] видається хибною, оскільки останнє, як зрозуміло, несе на собі негативні ознаки попереднього вчення про призначення права. Взагалі, розрізняють два основні типи праворозуміння – природний та легістський з зазначених причин також є небажаним. Більш раціональним виглядає поділ на природне праворозуміння та позитивістське, де головним критерієм розрізнення, дійсно, вважатиметься джерело походження норм права – поза державою (природне) або в лоні держави (позитивістське).

Якщо в теорії природного права та позитивного права йдеться про норми права, які різняться між собою як еталон та практичне його втілення в законодавстві, то предметом соціологічного праворозуміння виступають правовідносини. Головна ідея цієї концепції полягає в суперечності, яка існує між “живим” правом конкретних правовідносин та правом, яке закріплено в нормах права. Стверджується, що норми права запрограмовані на постійне відставання від реального життя, а отже, існуючі правовідносини є зразком, на який треба орієнтуватися передусім органам правозастосування. Пріоритет конкретних правовідносин над чинним правом знайшов

відображення у такому висловлюванні одного з засновників цієї теорії – Є. Ерліха: “...Попри державний характер права, воно, врешті-решт, спирається на людські відносини”

У зазначеній течії праворозуміння існує кілька підходів до оцінки дій осіб, які застосовують правові приписи. Окремі автори пропонують, зокрема судовим органам, при ухваленні рішення не тільки виходити з вимог існуючих правовідносин, а й враховувати приписи чинного законодавства (А. Леві-Брюль) [2, с. 352].

Інші, наприклад Д. Френк, сповнені скепсису в можливості норм права адекватно реагувати на швидкоплинні процеси реального життя, а отже, головне місце в творенні права належить суддям, які намагаються застосувати норму права до конкретної ситуації [2, с. 690].

Незважаючи на крайнощі, притаманні окремим представникам цього напрямку в юридичній науці, не слід відкидати зазначену концепцію, оскільки дійсно конкретні соціальні відносини, які як наслідок певного повторювання з часом набувають характеру правовідносин, незалежно від того, чи закріплюються вони пізніше як писаний закон, чи залишаються правовим звичаєм, – є основою формування норм права. “Передумовою і основою правового регулювання, – пише з цього приводу М. Цвік, – є не воля держави, що втілюється в законодавстві, а характер суспільних відносин, які об’єктивно складаються на базі взаємодії окремих осіб та їх об’єднань і підтримуються та захищаються державою” [7, с. 3-5].

Водночас, говорячи про суспільні відносини, що набули характеру повторюваності, а отже, певних ознак правовідносин як основу формування правових приписів, не слід забувати, що окремі з них можуть бути неправовими з погляду справедливості або загального блага. Наприклад, поширені в сучасній Україні прояви корупції, попри повторюваність цих дій, навряд чи можна визнати справедливими і такими, що сприяють загальному благу – меті, якій покликана слугувати держава. Звичай кровної помсти, які мають місце в окремих країнах, теж важко визнати такими, що може сприйняти цивілізоване суспільство, а тим більше зафіксувати в нормах права.

Розглянуті теорії праворозуміння, як зазначалось, є найбільш поширеними. Водночас вони певною мірою інтегрують у собі більш дрібні, похідні різновиди теорій праворозуміння. Наприклад, теорія юридичного позитивізму включає в себе нормативістську теорію, соціологічна теорія – теорію правового реалізму. Існують й інші підвиди. Водночас слід мати на увазі, що зазначені теорії пройшли довгий шлях свого розвитку, знали етапи піднесення та занепаду, як внаслідок у сучасному праворозумінні вони отримали назву відродженої теорії природного права, неопозитивізму, правового функціоналізму тощо.

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи вище наведені положення слід відмітити, що право як міра волевиявлення свободи, її масштаб, відображає собою такі характеристики, як властивості визначення меж свободи, відокремлення її від свавілля, оцінка соціальної поведінки з точки зору її відповідності об’єктивним закономірностям функціонування і розвитку суспільства.

Використані джерела:

1. Азаркин Н. М., Завьялов Ю. С., Мартышин О. В. История политических и правовых учений : [учебник для вузов] / под ред. О. В. Мартышина. – М., 2004. – 380 с.
2. Антология мировой правовой мысли : в 5 т. – М., 1999. – Т. 3: Европа. Америка: XIX–XX вв. – 862 с.
3. Заєць А. П. Праворозуміння // Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К., 2006. – 233 с.
4. Мицкевич А. В. Общее “нормативное” понятие права и его место в марксистском правопонимании / А. В. Мицкевич // Советское государство и право. – 1988. – № 6. – С. 11-12.
5. Нерсесянц В. С. Философия права : [учебник для вузов]. – М., 2001. – 593 с.
6. Рабінович П. М. Праворозуміння “природне” та “легістське”: неминучість співіснування / П. М. Рабінович // Право України. – 2009. – № 3. – С. 65-66.
7. Цвік М. Про сучасне праворозуміння / М. Цвік // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 4. – С. 3-5.
8. Чистое учение о праве Ганса Кельзена // ИНИОН АН СССР. – М., 1987. – Вып. 1. – С. 51-52.

Луцкий Р. П. Сущность современного правопонимания: позитивистский подход.

Актуальной проблемой в отрасли юриспруденции является определение сущности и содержания такой категории как правопонимание. Этот вопрос нуждается в последующем развитии и совершенствовании. Данная проблема играет значительную роль и вызывает большой интерес в современном обществе.

Ключевые слова: общество, государство, позитивизм, позитивное право, естественное право.

Lutsky R. P. Essence of modern pravorozuminnya: positive approach.

The actuality of the problem in the sphere of jurisprudence is determination essence and maintenance of such category as pravorozuminnya. This question needs subsequent development and perfection. This problem plays a considerable role and causes large interest in modern society.

Keywords: society, state, positivism, positive right, absolute law.

Мазан Л. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЇ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У ЧАСІ**

Аналізуються основні методологічні підходи до даного дослідження, дається визначення прийомів, які використовуються в процесі аналізу дії нормативно-правових актів у часі.

Ключові слова: нормативно-правовий акт, методологія, методологічний підхід, метод, дослідження.

Не так давно, на рубежі 90-х років ХХ століття, для правознавця сутність та зміст радянської теорії права здавався визначеним, у будь-якому разі в основних своїх рисах. Результатом довготривалого пошуку вихідних засад права стало формування основних догм. Проте, на сьогодні, на наш погляд, цей пошук не є завершеним. Безумовно, ми не можемо відмовлятися від соціально-правового досвіду, всього того, що повинно працювати і працює на вдосконалення правового життя. Адже, правове життя – це